

Dosta kasno, već kod mjesečeva svijetla, stigismo iz Marusinca nazad u Tusculum, a ondje nas dočeka gostoljubivi sto ugodnoga domaćina, da nas okrijepe biranim jelom i pićem svoga zaseoka. Tek kasno u noć krenusmo put željezničke stanice, da se vratimo u Split, ali i tada se još navratismo do iskopina amfiteatra i do poganskoga groblja, da ih ugleđamo kod puna mjeseca. Bila je već ponoć, kad onoga dana legosmo u krevet.

Ja sam otada više puta bio u Solinu. I s Don Franom sam otada proboravio već gdjekoji ugodan dan i u Splitu i u Solinu i u Zagrebu i u Rogatačkoj Slatini, no nijedan od tih dana ne osta mi tako živo u uspomeni kao prvi moj boravak u Solinu. Ali kad god sam u Manastirinama stupio pred sarkofag, što ga je »Franciscus peccator et indignus presbyter« priredio sebi za pokoj vječni, svaki sam put iskreno zaželio, da bi to bilo što kasnije!»

HRVATSKA GLAZBENA BAŠTINA

Jerko Martinić, *Glagolitishe Gesänge Mitteldalmatiens*, Gustav Bosse Verlag, Regensburg, 1981.

Petar Zdravko Blajić

Metodova godina i *Evropska godina glazbe* zgodna je prilika da se, iako sa zakašnjenjem, osvrnemo na djelo koje radi o glazbi koja je vezana uz Cirilo-Metodovu baštinu. Radi se o jednom djelu izdanom u dvije knjige: *Glagoljaško pjevanje u srednjoj Dalmaciji*, tekst i note. To je, u stvari, doktorska disertacija Jerka Martinića što ju je s uspjehom obranio na sveučilištu u Kölnu. Knjiga je izišla na njemačkom jeziku u izdanjima kölnskog glazbeno-istraživačkog zavoda kao 103. knjiga i time je postala dostupna široj glazbenoj, muzikološkoj i etno-muzikološkoj javnosti. Bilo bi normalno da se taj rad pojavi i u hrvatskom prijevodu i tako približi i domaćem, znanstvenom i širem općinstvu. Bez obzira na sam sadržaj i vrijednost rada zanimljiva je činjenica da je njemački izdavač pokazao zanimanje za jedan način pjevanja na izmaku, a u njemu, inače, po glazbenom mentalitetu i izričaju, dalekoj Dalmaciji. Tko zna kako bi se naši izdavači ponijeli da im je Martinić kojim slučajem ponudio njemački tekst svoje radnje. Osim časne iznimke dr. Jerka Bežića u *Stovu* (br. 32—33) nitko se nije ozbiljnije ni osvrnuo na rad, a malo je i onih koji su ga uopće i registrirali. Slično se je dogodilo i s još značajnijim djelom *Spomenici glagoljaškog pjevanja (Poljica)*.

Martinićeva knjiga (I. dio) sastoji se od *uvoda* i četiri poglavlja: 1. Postanak i održavanje glagoljaške tradicije, 2. Prikaz cjelokupnog repertoara glagoljaškog pjevanja u srednjoj Dalmaciji, 3. Prikaz posljedica liturgijske reforme nakon Drugog vatikanskog koncila i socijalnih i društvenih promjena zadnja četiri desetljeća i 4. Transkripcija i analiza dvanaest oblika glagoljaškog liturgijskog pjevanja u Velikom tjednu i još tri primjera paraliturgijskih pjesama.

U *uvodu* Martinić tumači što podrazumijeva pod nazivom *glagoljaški napjevi*. Za njega su to napjevi s liturgijskim tekstom na staroslavenskom jeziku, a u kasnijim verzijama i na hrvatskom jeziku, koji se kroz generacije prenose samo usmenim predanjem. Iako je za glagoljaško pjevanje bitna komponenta staroslavenski i hrvatski jezik, Martinić smatra da se ne mogu mimoći i neki

napjevi s latinskim tekstom, budući da se radi o liturgijskim napjevima s regionalnim i lokalnim glazbenim značajkama koji se također usmeno prenose i glazbeno su vrlo srodni s onima na staroslavenskom odnosno hrvatskom jeziku. Možda bi trebalo za takve napjeve na latinskom jeziku, glazbeno srodne s onima na staroslavenskom i hrvatskom, naći prikladan, barem približno adekvatan, naziv budući da se staroslavenski jezik, i na njemu izraslo pjevanje, uvodio, čuvao i njegovao baš kao ustuk latinskom jeziku, pogotovo koncem prošlog i početkom ovog stoljeća. Iako, dakle, među glagoljaške napjeve teoretski pripušta i one s latinskim tekstom, on ih ipak ne uzima kao karakteristične niti ih posebno analizira. Autor je s magnetofonom u ruci, od 1970. do 1975. posjetio 16 mjesta na splitskom području (sa Soltom), 12 na otoku Braču i 8 na otoku Hvaru. U prikupljenoj građi, koja traje više od 70 sati, ima i svjetovne folklorne građe. Martinić je, dakle, uzeo glagoljaške napjeve srednje Dalmacije, s kopna i otokâ, i to one koje je snimio; međutim postoje i raniji zapisi i analize nekih napjeva s tog terena, uglavnom objavljeni u časopisu *Sveta Cecilija*; radi se o zapisima, da spomenemo samo neke, Nike Kalodere, Bernardina Sokola i Vinka Žganeca. Mogao je Martinić, a i trebalo je, uključiti i svoju komparativnu analizu i te napjeve.

U prvom poglavlju autor kronološkim redosljedom iznosi i komentira njemu poznate povijesne dokumente o liturgijskom glagoljaškom pejvanju. On donosi vlastitu transkripciju dvaju notnih zapisa s tekstom ispisanim glagoljicom iz god. 1564. u zborniku crkvenih drama. Transkripcija drugog zapisanog napjeva pokazuje srodnost s metričkom i ritmičkom strukturom napjeva Gospina plača iz Krila Jesenica. *Hrvojev misal* prema Martiniću, uz tekst Muke Kristove po Ivanu, ima veći broj znakova i latinskih slova koji bi mogli biti posjetnici i davati upute za melodijsko i ritmičko izvođenje napjeva. Ti znakovi su već i ranije zapaženi, kaže Marija Pantelić u uvodu svoje transkripcije i komentara misala. Ali, dodaje ona, ti se znakovi, koje su i u drugim kodeksima zapažili i već objavili B. Stäblein i H. M. Bannister, nalaze u latinskim misalima. Što se tiče spomenutih znakova u glagoljaškom Hrvojevu misalu, ispravno zapaža Bezić, oni još nisu bili predmet posebnog proučavanja naših muzikologa. U ovom poglavlju zanimljiv je Martinićev komentar uvoda u drugi dio T. Babićeva *Cvit razlika mirisa duhovnoga* u kojem se spominju dva naziva pjevanja: *pivanje* (pivati) i *kantanje* (kantati). Te nazive je u svom melografskom radu zapazio i komentirao i L. Kuba. Za Kubu »u gradovima se kanta a u selu pjeva«. U gradskim napjevima je jasno izražena ritmika, periodicitet i harmonijska osnova, dok se u seoskim uopće ne zapaža neka ljestvica; ako se pak zapaža onda su to odlike grčkih tetrakorda i antiknih ljestvica, dok harmonije u našem smislu uopće nema, a i ritmika nije nužna ni potrebna. Mi možemo nadodati da se i prije i poslije XVIII. i XIX. stoljeća susreću u Dalmaciji, priobalnoj i zagorskoj, ta dva termina, ali ne s istim značenjem. Tako npr., prema Bezićevu zapisu, na graničnom području Bukovice i Ravnih kotara oba termina označuju zapise seoskog pjevanja: »pivanje« označuje otegnuto pjevanje, a »kantanje« kratke silabičke napjeve prikladne za izvođenje dugih pripovjednih pjesama. — A T. Babić je rodom upravo iz Ravnih kotara; tamo je, u Polači, i župnikovao.

Drugo poglavlje Martinićeva rada ima posebno značenje. Tu nalazimo liturgijske napjeve za stalne i promjenljive dijelove mise, za poslanice (štenja), za Muku Kristovu, dvije antifone i odgovore pod misom. Za svaki oblik donesen je notni primjer, tj. izrađena je transkripcija magnetofonskog snimka. Autor konstatira da, npr., na splitskom području ima napjeva stalnih dijelova mise koji predpostavljaju zajedničku melodijsku osnovu. Doneseni su različiti napjevi za »obične« nedjelje, za veće svečanosti, za liturgiju za mrtve i za posebne blagdane; slijede napjevi za dijelove jutarnje (štenja), večernje (psalmi) i napjevi za različite himne; doneseni su i napjevi za obrede sprovoda, štenja na uskrsnom bdjenju i pjesama u procesijama. Od paraliturgijskih napjeva donesene su neke božične i korizmene pjesme, napjevi za molitvu vjernika, za »živote svetaca«, za bratimsku Bračo, *brata sprovodimo*, za jednu tjelovsku pjesmu i recitativno pjevanje krunice. U istom poglavlju govori se i o koledama (kolendama). Koledarski napjevi nisu ni liturgijske ni paraliturgijske provenijencije i ne pokazuju dublju vezu s glagoljaškim pjevanjem, osim, možda, akordske pratnje, iako su kalendarski uglavnom vezani uz crkvene blag-

dane. Možda početak nekih napjeva u paraliturgijskim obredima treba tražiti u koledarskoj praksi.

U trećem se poglavlju govori kako je Drugi vatikanski koncil svojom liturgijskom reformom neke obrede skratio a neke ukinuo, te su i mnogi napjevi koji se nisu mogli uklopiti u novu liturgiju morali neslati, postali su neupotrebljivi. »Smrti« mnogih napjeva doprinio je i novi način života: industrijalizacija, turizam, ateizacija i brzi ritam života sa sve manje slobodnog vremena za duge obrede i mirne »otegnute« stare napjeve.

Četvrto poglavlje donosi transkripciju i analizu 180 napjeva za 15 različitih oblika. Analiza započinje proučavanjem teksta, slijedi opis opsega i melodijskih intervala, glazbene forme i melodijske strukture prema malim melodijskim cjelinama, proučava zatim tonalnu odnosno modalnu osnovu napjeva, ritam i višeglasje. Autor konačno donosi i svoje pretpostavke o porijeklu napjeva. Notni zapisi su pregledno napisani tako da je lako uočljivo variranje, a i označe su tempa i ritma precizne. Uz analizu napjeva ps. 50 zanimljivo je Martinićevo zapažanje da su u napjevima sa splitskog područja elementi gregorijanskog korala vidljiviji nego na Braču i Hvaru te da je na splitskom području višeglasje razvijenije. U napjevima hvarske procesije »Za križem«, osobito onih što ih izvode po dva pjevača jednoglasno, nalazi zajedničku osnovu. Kao i gregorijansko pjevanje i glagoljaško je slobodnog ritma i pokorava se naglascima pjevanje riječi, ali ima u tome i odstupanja. I Martinić je zapazio blisku vezu glagoljaških liturgijskih i paraliturgijskih napjeva s napjevima za svjetovne pjesme; u knjizi donosi i konkretne primjere.

Pošto je glagoljaško pjevanje koncilskom liturgijskom reformom izgubilo od svoje funkcionalnosti (kao uostalom i gregorijansko) i pošto je u opasnosti da posve nestane, javljaju se ljubitelji toga pjevanja, uglavnom pojedinci, da ga podrže na životu gdje je to još moguće, da ga zapišu u note, snime na gramofonske ploče, magnetofonske vrpce i kasete te da ga znanstveno obrade. Takav je i Jerko Martinić koji živi i djeluje u inozemstvu. Svojim radom je, koliko-toliko, potaknuo i druge na istraživanje i doprinio boljem poznavanju i vrednovanju te naše jedinstvene kulturne baštine.

»RATNI DNEVNIK« FRA GABRE CVITANOVIĆA

Karlo Jurišić, Fra Gabro Cvitanović i njegov ratni dnevnik (1914—1918), Knjižnica zbornika »Kačić«: Monografije, dokumenti, građa br. 8, 1—348 str.

Slavko Kovačić

Svaki je ljudski život jedinstven, neponovljiv pa i — barem u nekom širem smislu — »povijestan«. Povijesna se znanost zanima samo za važnija zbivanja među ljudima, a za pojedince jedino ukoliko su svojim djelom ostavili dublji trag u životu neke zajednice, naroda ili čak cijelog čovječanstva. Dr. fra Karlo Jurišić, uvjeren da njegov prethodnik na katedri crkvene povijesti u Makarskoj fra Gabro Cvitanović svakako spada u niz povijesno zanimljivih osoba naše Crkve i našeg naroda, nije žalio vremena ni truda u nastojanju da njegov život i djelo otrgne zaboravu. Ujedno je objavljivanjem fra Gabrinih uspomena iz vremena prvog svjetskog rata upoznao našu javnost s rijetkim i potresnim svjedočanstvom o patnjama i stradanjima mnoštva bezimennih zarobljenika iz raznih naroda koje je Austro-Ugarska Monarhija bila mobilizirala i poslala